

Barnamörderskan från Rönnbäck som blev sjuksköterska i Leningrad

Av Laila Eliasson

För en tid sedan publicerad jag några artiklar i Tjocka släkten och tidskriften Oknytt¹, vilken handlade om två pigor i 1800-talets Vilhelmina som blev dömda för barnamord. Detta är emellertid inget unikt för Vilhelmina utan har nog förekommit i de flesta socknar.

Längre tillbaka i tiden var det ingen större skillnad mellan husbondfolk och underlydande, man åt vid samma bord och sov i samma rum, men någon gång under 1800-talet ändrades värderingarna. De borgerliga idealen gjorde intåg i bondehemmen och skapade nya levnadsmönster och större klasskillnader. Drängarna och pigorna hänvisades till speciella kammare eller så flyttade husbondfolket själva in i kammaren och lämnade köket åt pigorna. Den här uppdelningen fick naturligtvis följderna att det blev lättare för ungdomar att även träffas nattetid och därmed en ökad risk för pigorna att bli oönskat gravid. I tingsprotokoll och kyrkböcker kan man därför se att det inte är särskilt ovanligt att drängar gjort pigor med barn.

Nu kan det säkert variera från fall till fall huruvida båda var ansvariga för det som skedde, men följderna blev i regel bara kännbara för den ena parten, pigan. Med ett oäkta barn i magen var hon nu helt beroende av husbondfolkets eller sina föräldrars goda vilja, men fanns inte någon sådan var det inte helt ovanligt att pigorna tog till den drastiska handlingen att döda barnet. Ett vanligt straff för barnamord under 1800-talet var straffarbete i två till sex år ”å tuckthus”.

I Vilhelmina museums arkiv hittade jag för en tid sedan en artikel i Västerbottens Kuriren som handlade om en piga från Rönnbäck i Tärna kapellförsamling som också råkade illa ut men vars liv så småningom tog en fascinerande vändning.

Artikeln publicerades i VK den 21 augusti 1999 och författaren var Calle Hård. Med tanke på att artikeln är väldigt lång har jag här försökt att göra en sammanfattning.

År 1871 föddes Sara Margareta Fredriksdotter i Forsmark i Stensele. Hennes far Fredrik Kristian Persson tog över ett hemman i Rönnbäck i Tärna kapellförsamling och familjen kom så småningom att utökas med ytterligare fyra flickor och en pojke.

*Sara Margareta vid tiden för första graviditeten.
Foto publicerat i VK 21/8-1999. Okänd fotograf.*

År 1891 när Sara var 20 år gammal födde hon en dotter utom äktenskap och i kyrkboken noterade prästen att fadern var okänd. Dottern fick namnet Kristina och kom att växa upp hos sina morföräldrar i Rönnbäck. I vuxen ålder antog Kristina efternamnet Grubbström, vilket knappast var någon slump. Vid tiden för Kristinas tillblivelse fanns nämligen en dräng anställd på gården i Rönnbäck som hette Karl Oskar Grubbström. Han lämnade för övrigt gården bara några månader efter det att Kristina föddes.

För att försörja sig tog Sara så småningom tjänst som piga i Tärnafors. Den här gården hade en lite speciell historia för den var uppköpt av Skytteanska samfundet för att samebarnen i den här delen av Lappland skulle få ordentlig skolundervisning. Det som producerades på gården utgjorde lärarens lön. Därför fanns i ladugården flera kor. I lönen ingick även en dräng och en piga som skulle sköta om kreaturen och odlingarna på gården.

År 1895 kom så den kände folkskolläraren och folklivsforskaren Olof Petter Pettersson till Tärnafors och med sig hade han sin fru, Matilda. Den nya pigan på gården var Sara Margareta och i hennes mage växte nu ännu en gång ett oäkta barn. Sara kände sig därför mycket oroad att gårdens nya matmor skulle upptäcka hennes tillstånd. Tur i oturen hade det riktiga skolhuset, Skytteanska skolan, brunnit ner våren 1895 och Olof Petter fick därför sköta undervisningen i sockenstugan i Laxnäs (Tärnaby) medan kyrkstugorna fick bli provisoriska hem för Olof Petter och hans familj och skolbarnen. Därför kom det sig att pigan Sara Margareta Fredriksdotter och drängen Johan Edvard Eriksson ensamma fick husera på gården i Tärnafors vintern 1896-1897.

Olof Petter Pettersson
Foto: Daniel Wikström
Vilhelmina kommuns fotoarkiv

På kvällen den 5 februari 1887 klagade Sara över smärtor i bröstet. Hon blev därför sittande ensam ett tag intill spisen medan drängen Johan Edvard gick till sängs. När Sara kröp ner under sin fäll hade Johan Edvard redan somnat.

Strax före midnatt födde Sara ett barn. Genast la hon handen över barnets mun och näsa och blev sedan liggande med den livlösa barnkroppen på sin mage hela natten. Vid halv sjutiden på morgonen slet hon av navelsträngen, virade in liket i en av sina underkjolar och gömde alltsammans under fårskinnsfällan. Därefter steg hon upp och kokade kaffe åt drängen, som hon alltid brukade göra, men sedan var krafterna slut. Hon bad drängen åka och hämta någon i Laxnäs som kunde komma och hjälpa till med mjölkningen. Sara sa att hon inte mätte bra. Medan drängen var på väg att hämta hjälp skyndade sig Sara att försöka göra sig av med det döda barnet. Hon la därför på extra mycket ved i spisen, med hopp om att lågorna skulle utplåna alla bevis, men tiden blev för kort. När Sara fick se drängen komma åkande hemåt och med en kvinna i hästsläden hade ännu inte hela barnakroppen brunnit upp. I panik flyttade därför Sara över kroppen till bakugnen, täckte den med aska och några vedträn.

Drängen och hans medföljda syster gick så ut till ladugården för att ta hand om morgonmjölkningen och utfodringen av kreaturen. När de kom in i stugan var det åter dags att göra upp eld i spisen. Johan Edvard reagerade emellertid över att det såg så märkligt ut i bakugnen och började rota i askhögen. Under tiden låg Sara i sin säng med ansiktet vänt mot väggen. Johan Edvard frågade då Sara vad det var för något i ugnen men fick en motfråga: "Vad är det då?". När Johan Edvard plockade ut det delvis uppbrunna barnet ur spisen och visade upp det för Sara och sin syster, fällde Sara följande kommentar: "Det har gått så där...". Därefter bönfalldes hon Johan Edvard och hans syster att de inte skulle avslöja hennes

tilltag. Hon sa att barnet var dödfött och att hon inte ville att hennes olycka skulle komma i dagen. Men på detta lyssnade inte drängen utan packade in resterna av barnet i en disktrasa och åkte raka vägen ner till sin husbonde. Den 6 februari 1897 skrev Olof Petter Pettersson följande rader till länsman: ”Då till min kännedom kommit den bedröfliga omständigheten, att min piga Sara Fredriksdotter från Rönnbäck å Tärnafors natten till den 6 februari innevarande år framfödt ett barn och lagt det å lönn, men att detta barn återfunnits i liflöst tillstånd af mina öfvriga tjänare från Tärnafors samt skaffats i förvar inom lås darsammanstädes, har jag den föga angenäma plikten att anmäla”.

I förhören som följer berättar drängen Johan Edvard att han natten mot den 6 februari hört ett barnskrik men att han inte var helt säker på vad klockan var eller varifrån ljudet kom. Den olyckliga pigan hävdade att barnet var dött vid födelsen och kommit två månader för tidigt på grund av att hon råkat ramla med magen över ett ämbar. Provinsialläkaren Viktor Nyström fastställde emellertid i sitt obduktionsprotokoll att fostret andats vid födelsen och alltså levat men att det varit ofullgånget. Däremot var fostret så förbränt att det inte gick att säkert fastställa dess kön, men troligvis hade det varit en flicka.

Barnets far, som enligt Sara Margareta var lappdrängen Johannes Jonsson från Nedre Björknäs, förhördes aldrig. Man påstod att han inte gick att återfinna. Till slut erkände Sara att hon redan från början planerat att döda barnet. ”Det var som om den onde fått makt över mig”, lär hon ha sagt i tingsrätten. Domen som följde lød ”fyra års straffarbete”.

Sara avtjänade straffet i Härnösand. Den 15 mars 1900 frigavs hon och återvände till familjen i Rönnbäck, men där var hon inte längre välkommen. Ingen i Tärnatrakten hörde sedan av henne, på 65 år. Inte förrän i början av januari 1967 anlände en rutinemässig upplysning till pastorsämbetet i Tärna. I den upplysningen kunde man läsa att den 2 januari 1967 avled sjuksköterskan Greta Fredriksson på Sabbatsbergs sjukhus i Stockholm i en ålder av 95 år.

I syster Gretas hemförsamling, Adolf Fredrik, hade den gamla damen varit tämligen välkänd och respekterad. Hon hade funnit meningen med livet i att hjälpa andra. Man visste även att hon bott i Ryssland i 18 år och där fått uppleva ett världskrig och ett inbördeskrig. Inför sin 95-års dag blev syster Greta intervjuad av tidskriften Adolf Fredriks kyrkoblاد. Där berättade hon att hon ganska länge hade arbetat med privat sjukvård i Skåne och bland annat vårdat kung Oscars läkare i Helsingborg. Där hade hon fått ett erbjudande att åka till Petrograd och vårda en svenska som var bosatt där. Hon tyckte det kändes spännande att få åka till ett land utan kunskap om vare sig språket eller landet. Men det gick bra, trots att det hade varit oroligt under revolutionsåren. När det var skottlossning ute på gatorna, gällde det att skynda till närmaste port, för där var det vanligen lugnt. Men en gång hade det varit riktigt otäckt. När hon hade kommit hem till sin bostad upptäckte hon fyra beväpnade soldater i sin sängkammare. De smet emellertid iväg och lämnade henne ifred men i flykten hade de fått med sig hennes klocka.

När Greta lämnade Leningrad 1929 fick hon med sig ett arbetsintyg där det framgick att hon varit plikttrogen och uppoffrande. Från att i ungdomen varit dömd för att ha släckt ett människoliv kom hon i vuxen ålder att viga sitt liv åt andra.

Fotnot

¹ *Oknytt, nr.1-2/2015 och Tjocka släkten nr. 2 och 3/2015*